

Haász Sándor – Viczina Andrea: A gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült felnőttek jövőkép vizsgálata

Absztrakt

A gyermek a jövő kulcsa, így a gyermekvédelem alapvető társadalmi kérdés. Szakellátásban felnőni, majd onnan kilépve önálló életet kezdeni hatalmas előrelépés a fiatal felnőttek számára. Életkezdési esélyeik, a minimális állami dotációk és támogató kapcsolati hálók hiányában kezdetlegeseek. Korunk hősei és valódi áldozatok, akik szakhatósági intézkedések csapdájában vergődve, származási rendszereiktől és természetes erőforrásaiktól leválasztva élték életük nagy részét. A hazai gyermekvédelmi szakellátás bármennyire is próbál közelíteni a családi jelleg felé, nem tud mindenre kész válaszokat adni. Hiányoznak olyan megoldási stratégiák, sémák, amelyek segítenék a fiatal felnőttek életboldogulását. A kikerülő fiatalok önhibájukból vagy önhibájukon kívüli okok miatt, de nehezen képesek kontroll alatt tartani saját életüket. Jóval nagyobb kihívások árán lesznek képesek jól funkcionáló család alapítására. Keveset tudunk az állami gondoskodásból kikerültek iskolai karrierjéről, családalapításáról, munkavállalásáról, illetve arról, hogy hogyan készítette fel őket a rendszer az önálló életre. Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy ezt a problémakört megvilágítva, empirikus képet adjon a nagybetűs életkilátásokról a gyermekvédelmi szakellátásból kikerülést követően. Mindezt szigorúan az ő tapasztalataik rendszerezése által tesszük egy 2021 november és 2022 január között végzett kutatás tükrében.

Kulcsszavak: gyermekvédelem, társadalmi integráció, esélyteremtés, dilemmák

Abstract

The child is the key to the future, so child protection is a fundamental social issue. To grow up in specialty care and then start out from there, start an independent life for young adults. They are primitive in the absence of minimal governmental grants and support nets. Heroes of our time and real sacrifices, who have been trapped in the trap of specialized authorities, separated most of their lives from their systems of origin and natural resources. Whatever the case of child protection in Hungary, no matter how close to family -friendly character, it cannot provide ready -made answers. There are lack of solution strategies and schemes that would help young adults' lifestyles. Young people who are out of their own fault or for reasons beyond their own fault are difficult to control their lives. They will be able to establish a well -functioning family with much more challenges. We know little about state care about school careers, establishing a family, work and how the system prepared them for their own life. This study attempts to give this problem an empirical picture of capitalized life expectations after being removed from child protection. We do this strictly by systematizing their experience in the light of a study between November 2021 and January 2022.

Keywords: child protection, social integration, chance creation, dilemmas

A gyermek a jövő kulcsa, így a gyermekvédelem is lényeges társadalmi kérdés. Szakellátásban felnőni, majd onnan kilépve önálló életet kezdeni hatalmas előrelépés a fiatal felnőttek számára. Életkezdesi esélyeik, a minimális állami dotációk és támogató kapcsolati hálók hiányában kezdetlegesekek. Korunk hősei és valódi áldozatok, akik szakhatósági intézkedések csapdájában vergődve, származási rendszereiktől és természetes erőforrásaiktól leválasztva élték életük nagy részét. Bármennyire is közismert, mégis a család az a normatív szociális háló, ahol a megfelelő mintákat, szerepeket elsajátítja az egyén. Az állami gondoskodás csak részlegesen tudja pótolni a vérségi vagy származási rendszereket, amellet hogy valós protektív megoldásokat is jelent. Az intézmény védőhálóját elhagyva ezek a fiatalok többnyire olyan problémákkal szembesülnek, amiket egyedül, általában segítség nélkül kell megoldaniuk. A hazai gyermekvédelmi szakellátás pedig bármennyire is próbál közelíteni a családi jelleg felé, nem tud mindenre kész válaszokat adni. Hiányoznak olyan megoldási stratégiák, sémák, amelyek segítenék a fiatal felnőttek életboldogulását. A kikerülő fiatalok önhibájukból vagy önhibájukon kívüli okok miatt, de nehezen képesek kontroll alatt tartani saját életüket. Jóval nagyobb kihívások árán lesznek képesek jól funkcionáló család alapítására. Gyakran előfordul, hogy a történetük ismétli önmagát: az ő gyermekeik is állami gondoskodásba kerülnek, vagy maguk is rögzült diszfunkcionális minták alapján nevelik gyermekeiket. Elhagyva a szakellátást nincs rendszerezett, hosszútávú, ún. longitudinális utánkövetésük, ezért többnyire nem is tudjuk, mi történik velük, hogyan sikerül a társadalom teljes vagy részleges tagjává válniuk. Keveset tudunk az állami gondoskodásból kikerültek iskolai karrierjéről, családalapításáról, munkavállalásáról, illetve arról, hogy hogyan készítette fel őket a rendszer az önálló életre. Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy ezt a problémakört megvilágítva, empirikus képet adjon a nagybetűs életkilátásokról a gyermekvédelmi szakellátásból kikerülést követően. Mindezt szigorúan az ő tapasztalataik rendszerezése által tesszük.

Szocializáció, avagy hiánykompenzáció?

A helyettesítő nevelésre létrehozott intézmények szocializációs tevékenységük folytán négyféle funkciót töltenek be a gyermekek életében (Gilligan, 1999):

- **gondoskodás:** az alapvető testi, érzelmi és társas szükségletek kielégítése a gyerek életkori sajátosságait figyelembe véve,
- **védelem:** a gyermek testi vagy lelki fejlődését veszélyeztető tényezők kizárása, és biztonságos közeg teremtése, jogvédelem
- **kompenzáció:** az egyén életében jelen lévő hiányok pótlása (egészségügyi szolgáltatások, oktatás, pszichológiai támogatás), traumafeldolgozás
- **előkészítés:** a családba való visszatérés, illetve a társadalmi integráció elősegítése. Gyakorlati tudással felruházni az önálló életre felkészítés.

A szocializáció „Brim szerint: folyamat, mely által az egyének olyan tudásra, képességekre és állapotokra tesznek szert, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy különböző csoportoknak és a társadalomnak többé-kevésbé hasznos tagjává váljanak” (Ranshburg, 1988:13)

A szocializációs folyamatot a tudományágak különböző oldalról közelítik meg. A pedagógia a szocializációt az egyént érő spontán és tudatos hatások összességének tekinti. A szociológusok szerint a szocializáció során sajátítjuk el a társadalom kultúráját, értékeit, normáit. Elsajátítjuk azokat a szerepeket, amelyeket életünk során kell betöltsünk. A pszichológia a szocializáció fogalma alatt az individuuum és a személyiség fejlődését érti.

A szocializáció egész életen át tartó tanulási folyamat, melynek során az egyén megismeri önmagát és a körülötte lévő világot. Elsajátítja az anyanyelvét, megismer normákat, értékeket, viselkedésmódokat, melyek segítségével képes a társadalom teljes értékű tagjává válni. Belsővé válnak az egyén számára a társadalmi és kulturális értékek. *„Az elsajátítás folyamatát a társas interakciók irányítják, amelyek személyes tapasztalatokat szolgáltatnak az egyén számára a szűkebb és tágabb környezet jellegzetességeiről”* (Kerta-Csabai, 2014:8). A szocializáció segítségével fejlődik ki személyisége, egyénisége. Dinamikus, kétirányú folyamat, melyben az egyén alakítja környezetét és a környezet is befolyásolja az egyént. *„A szocializáció folyamatában így tulajdonképpen az egyén humanizálódása történik: a biológiailag kódolt képességek a társas környezet kioldó hatására megjelennek a viselkedésben”* (Kerta-Csabai, 2014:8). A szocializációs folyamatban döntő szerepe van a gyermekkor szenzitív időszakának (Bagdy, 1986). A társas kapcsolatok mintái (elsősorban a szülő-gyermek kapcsolat) segíti elő az egyént a társadalomba való beilleszkedésre.

Elsődleges szocializációs színtér a család, másodlagos a bölcsőde, óvoda, iskola. A gyermekvédelmi intézményeket a szakirodalom nem sorolja a szocializációs színterek közé, ezért, speciális szocializációs színtérnek tekinthető. Szociális közegnek tekinthetőek azok a csoportok vagy társadalmi helyzetek, amelyekben a szocializáció alapvető folyamatai végbemennek (Giddens, 1997). A gyermekotthoni nevelés legfőbb jellemzője, hogy a gyermekotthon veszi át részben a család státuszát, szociálpszichológiai értelemben szerepét, szocializációs feladatát (Domszky, 1999). A gyermekotthonok csak részben képesek a szocializációs korrekcióra mert sem felépítésükben, sem személyi feltételeikben, sem működésükben nem tudják biztosítani azt, amit egy származási mikroközeg. Az állami gondoskodásban nevelkedő gyermekek esetében az otthonról hozott minták és a szakellátásban tanult minták nagyban befolyásolják az önálló életkezdés esélyeit, a társadalmi beilleszkedés lehetőségeit. A nem megfelelő alapokkal rendelkező gyermek problémamegoldó képessége, magatartásmódja, önkontrollja, érzelmi állapota labilis. A szocializáció során bekövetkezett kedvezőtlen hatásokat ellensúlyozni képesek az egyéni és társadalmi nevelőhatások, amelyek a felnőtté válásáig formálják a fejlődő személyiséget. A folyamatban bekövetkezett hibák, hiányok, javítási lehetősége attól függ, hogy a fejlődő személyiséget mikor érte az ártó hatás. Minél korábban, annál nehezebben hozható helyre. Minél később, annál nagyobb a kedvező beavatkozás esélye (Bagdy, 1986). Az intenzitás mértéke ugyanakkor még emellett is fokozott rizikótényező.

A veszélyeztetett, diszfunkciókkal és személyiségpatológiákkal küzdő gyermekek korrekciós neveléséhez a harmonikus család képes megfelelő feltételeket biztosítani. A család, mint rendszer ugyanakkor önmagát kiegyenlítő módon, kiszámítható homeosztázist produkál. Ebben a hibás vagy diszfunkcionális működés éppúgy képes egyensúlyt fenntartó tényezővé válni, mint a normál családfunkciók. A diszfunkció is képes normaalkotó elemmé válni, így a

fejlődést alapjaiban és értékei mentén meghatározni. Hibás működéskor a gyermeknek célszerűtlen viselkedésmintákat közvetít, így normatív fejlődésében akadályozza. „*A családi légkör rejtett vagy nyílt zavarai indíthatják el azokat a hibás irányú személyiségfejlődéseket is, amelyek vagy már gyermekkorban manifesztálódó lelki zavarokban, vagy a későbbi, felnőttkori alkalmazkodás zökkenőiben és töréseiben mutatkoznak meg*” (Bagdy,1986:18). A család diszfunkcionális működése során a gyermeki személyiség nem kapja meg a szükséges támogató-, terelőhatásokat, érzelmi bizonytalanság alakul ki. A családi minták torzulása és azok átvétele során kedvezőtlen viselkedési készségek rögzülnek a gyermekben. A stabil és biztonságot nyújtó légkörben az egyén az élet stresszhelyzeteivel szemben olyan védettséget szerezhet, amely lelki egészségének erőforrása és önálló életvezetésének biztosítéka lehet. A személyiségfejlődés során mindaz, ami kisgyermekkorban kimarad később már nem vagy alig pótolható. Az elszenvedett traumák akadályozhatják, vagy hibás irányba mozdíthatják a személyiség harmonikus fejlődését (Bagdy, 1986). A kényszerűségből állami gondoskodásba helyezett gyermekek számos hátrányt szenvednek a család hiánya miatt (Andorka, 2006).

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülve ezeknek a lenyomatoknak a korrigálása, az okra ható nevelés koncepciójának kialakítása a legfontosabb célfeladat. Kisebb számban vannak jelen a rendszerben azok a gyermekek, akik harmonikus családból kerülnek kiemelésre. Ilyen esetben a családban kialakult a szeretetkapcsolat, a kötődés, a megfelelő minták elsajátítása. A családból való kiemelés nagy traumát okoz a gyermekek többségének. Akinél nem jelenik meg semmilyen érzelmi reakció, ott a családban a korai kötődés sérüléseire (kötődési traumákra) gondolhatunk. A gyermekvédelmi szakellátásban megjelenő erőteljes fluktuáció miatt nagyon nehéz a személyi biztonságot nyújtó bizalmi légkör, a stabilitás, ezáltal a szeretetkapcsolatok megszilárdítása, míg a gondozási helyváltogatások sem segítik elő a korrekciós folyamatot. A gyermekek számára ezeknek az alapoknak a hiánya bizonytalanságot, bizalmatlanságot, az elhagyottság érzését jelentik. A szakellátásban élő gyermekek többsége zárkózott, bizalmatlan, sok idő kell ahhoz, hogy nyisson a szakember felé, legyen az nevelőszülő, gyermekotthoni nevelő, gyermekfelügyelő. Mire eljut a gyermek addig, hogy kialakul a feltétel nélküli bizalom, gyakran újra át kell élnie az elhagyatottság érzését. Égbekiáltó igénye lenne a biztonságos légkört nyújtó, állandó szakemberek jelenlétére a gyermekvédelmi szakellátásban.

Az intézmények ugyan átveszik a család némely funkcióit, azonban a gyermekotthonokban nincsenek családi szerepek, a gondozók/nevelők a másodlagos szocializáció eszközeivel nevelik a gondozottakat, melyhez hozzákapcsolódik a bent élő többi fiatal, „testvér” indirekt szocializációs hatása (Varga, 2008). A primer és szekunder szocializáció összemosódásából kialakuló szocializációs folyamat az értékek és normák elsajátításában, a szokások kialakulásában is speciális helyzetet teremt. Ennek a speciális szocializációs folyamatnak az eredménye olyan érték- és normatudat, szokásrendszer kialakulása, melyből elsősorban a stabilitás és az állandóság hiányzik. A családhoz hasonlóan az otthonok is teret biztosítanak a regenerálódásra, a szabadidő hasznos eltöltésére, kikapcsolódásra (Domszky, 1999). Mivel az otthonban élő gyermekek egy része tartja a kapcsolatot vér szerinti családjával ennek biztosítása is intézményi feladat. Szükséges kiemelni még az otthonok értékközvetítő szerepét. A hozott értékek és a gyermekotthon által képviselt normák gyakran kettős értéktudathoz vezetnek a gondozottak körében (Vidra Szabó, 2001). Az értékzavar – ami párosulhat deviáns magatartásformákkal – korrekciója nem egyszerű, az otthonról hozott minták helyett a

rendszernek kell stabil, ugyanakkor rugalmas és következetes nevelési mintákat közvetíteni, főként individualizált szemlélettel. (Vidra Szabó, 2001). A „gyökértelenség” eredményezi az úgynevezett „pillanatperspektívát”, mely az állami gondozottak értékeiben, normáiban jelenik meg. Az egy-egy időszakban való gondolkodást, cselekedeteket nem stabil értékek vezérlik, hanem az adott helyzethez, személyekhez való folyamatos alkalmazkodás. Mindez kihat a jövőképre is: a gyökértelenség, az instabil értékek, normák, kialakulatlan szokások, korlátot jelentkeznek az élettervezésben, valamint az előrelátásban (Varga, 2008). A szakellátás intézményeinek szocializációs funkciójához kapcsolódik a reszocializáció fogalma, mely összetett nevelési, fejlesztési folyamat (Volentics, 1996). A reszocializáció célja kifejezetten az antiszociális fejlődéssel jellemezhető fiatalok szocializáltságának, ezáltal társadalmi integrációjának megsegítése, fejlesztése speciális szükségleteik kielégítésén keresztül. Egyébiránt a cél a szocializáció hibáinak korrekciója, és a személyiségfejlődés elakadásainak oldása (Lénárd és Rácz, 2003). Bár ezt a funkciót főként a javítóintézetek látják el, a gyermekotthonokban is előfordulnak ilyen problémával küzdő fiatalok (Rákó, 2010). A szocializáció valódi sikeressége mégis a rendszerből való kikerülés után vizsgálható.

A gyermekvédelmi rendszerben élők, onnan kikerültek iskolai pályafutásával, önálló életre való felkészülésével kapcsolatban kevés kutatás készült. Már az 1980-as években készült TBZ (társadalmi beilleszkedési zavarok) kutatások is felhívták a figyelmet arra, hogy az állami gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi beilleszkedése, az életben való boldogulása jóval nehezebb és körülményesebb, mint más csoportoké (Novák, 1991). Hanák 1985-ben készült mélyinterjú kutatása volt állami gondozottakkal is megerősítette, hogy a fiatal felnőttek döntő többségében úgy vélték, hogy a nevelő otthon nem készítette fel őket az önálló életre. A kutatás rámutatott, hogy a többség általános iskolát végzett túlkorosan, hiányzott a munkavégzéshez szükséges motiváció, akaraterő, gyakran találtak elítéltelekkel. A kutatás szerint az interjúalanyok szeretnék önvédelemből elrejteni gyermekvédelmi múltjukat (Hanák, 1985). A gyermekvédelmi gondoskodás hatékonyságát a rendszerből kikerült felnőttek társadalmi beilleszkedésén, utánkövetéssel lehetne mérni, viszont erre vonatkozóan adatok, átfogó kutatások nem, vagy alig állnak rendelkezésre. A gyermekvédelmi rendszer átalakulása óta született felmérések többnyire csak egy-egy részterületet érintenek, vagy kis elemszámmal operálnak (Rácz, 2012). Szótsné a gyermekvédelmi szakellátásban és a családban nevelkedő serdülőkorúak érzelmi intelligenciáját és szorongásait vizsgálta. A kutatás felhívta a figyelmet, hogy a családból kiemelt fiatalok emocionális kontrollja erőteljesen alatta marad a családban nevelkedettekéhez képest, gyakori a fenyegető helyzetre adott helytelen érzelmi reakció, illetve a negatív érzelmek kontrollátlansága. A gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedőknek gyenge a problémamegoldó képessége. A gyermekek a gyermekotthonba kerülést követően pánikba esnek, azt érzik, hogy nem tartoznak sehová, ami befolyásolja énképüket. A gyermekvédelmi szakellátásban élők alacsony érzelmi intelligenciájának oka, hogy nincs elsődleges gondozó az életükben, érzelmeiket kevésbé képesek egyedül beazonosítani (Szótsné, Pap, Pál, Mirnics, Jankovics, 2007). Donáth (1999) összefoglalja, hogy az állami gondozottak személyisége éretlen, infantilis megoldásokat preferálnak, frusztrációtoleranciájuk alacsony, érzelmi-indulati alapon viszonyulnak, interperszonális kapcsolataik belterjesek, érték és normarendszerük kialakulatlan, jövőképük irreális (Szikulai, 2006). Rákó (2010) szerint a fiatalok társadalmi integrációját leginkább az alacsony iskolai végzettség, a munkanélküliség,

az önállóság hiánya, az saját lakás megszerzésének akadályai, továbbá a pénzkezelési nehézségek teszik problémássá.

A fiatal felnőttek munkába állása nehézségekbe ütközik hiányos, alacsony iskolai képzettségük miatt (Szikulai, 2003). A tanulási eredményeket nem csak a képességek határozzák meg, hanem a családi háttér, a szülőktől kapott minták és a testi- lelki biztonság is. A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermekek többsége hatalmas hátrányokkal érkezik a rendszerbe. Gyakori, hogy jelentős tanulmányi lemaradással, vagy túlkorosan érkeznek. A hátrányok mértékétől függ a hiányosságok pótlásának lehetősége. Előfordul, hogy a rendszerbe kerülést megelőzően nem a gyermek képességeinek, szükségletének megfelelő iskolába járt, így az iskolai kudarcok miatt is gyakran motiválatlan lesz. Serdülőkorban a védelembe vétel okaként felmerül az igazolatlan hiányzás, a tankötelezettség megszégése. Ilyen esetekben a motiváció hiánya is befolyásolja a gyermek tanuláshoz, iskolába járáshoz való hozzáállását. A kiemelés előtti időszakban a rendezetlen családi háttér, a családban bekövetkezett lényeges változások, konfliktusok és maga a kiemelés is szinte törvényszerűen vezetnek tanulási és magatartási problémákhoz. A gyermekvédelmi rendszeren belüli gondozási helyváltogatások is negatív hatással vannak a tanulmányi karrierre. Hiszen minden alkalommal az új közösségbe való beilleszkedés, alkalmazkodás nehezíti a gyermek tanulmányi előmenetelét. A rendszeresség, állandóság helyett folyamatos változásokat kell megélni, ami rendkívül nehéz a beilleszkedési, magatartási problémákkal küzdő gyermek számára (Hodosán, 2009). Hodosán (2009) és Rác (2012) kutatást végeztek a szakiskolai lemorzsolódás okainak felmérésével kapcsolatban. A kutatás alapján feltételezhető, hogy a lemorzsolódásra legnagyobb hatást az iskolai kudarcok jelentik, de ezek kialakulásához a gyermek külső és belső kapcsolatai is hatással vannak. A kutatás arra is rávilágított, hogy aki kisgyermekkorban került nevelőszülőhöz, többségében pozitív viszony alakul ki a nevelőszülő és a nevelt között. Támogató közegként van jelen a nevelő család. A lakásotthonokban, gyermekotthonokban élő fiatalok pozitívan ítélik meg nevelőiket, viszont az intézménnyel szemben érzett elutasító attitűd rendszeresen megjelenik. A vérszerinti családdal való kapcsolat vagy annak hiánya döntő fontossággal bír. A kutatásban részt vett fiatalok esetében nagyon kevés esetben merült fel olyan példakép, aki képes lett volna mintául szolgálni, személyiségformáló erővel megjelenni a fiatal életében. A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek jellemzően kiábrándultak, nincsenek kitűzött céljaik, tanácstalanok, nincsenek példaképeik, vágyaik, amelyekért érdemes lenne küzdeniük.

A gyakran szürreális világképük vezet oda, hogy a gyermekvédelem rendszerét elhagyó fiatalok hajlamosabbak azt gondolni, hogy már képesek az önfenntartásra, az önálló élet megkezdésére. Megpróbálják albérlésben elkezdni az önálló életüket, de általában rövid időn belül szembesülnek a valósággal. Jellemzően pár havi lakbér elmaradással rendelkeznek, amire idővel a munkabérükből már nem telik. Főként alacsony iskolai végzettségük miatt nem jutnak be olyan munkahelyre, ahol a kapott munkabér fedezné a lakbért és az önfenntartáshoz szükséges feltételeket. Nehézséget okoz még a rezszi fizetés technikája, a pénzkezelés, a munkahelymegőrzés, a háztartási feladatok önálló elvégzése is. Előfordulhat, hogy egy vagy több állami gondoskodásban élő fiatal az önálló életkezdést közösen képzei el. Ilyenkor konfliktusok generálódhatnak az együtt élők kötött és mivel a problémamegoldó képességük, a frusztráció toleranciájuk gyenge, a konfliktusokat nem tudják megoldani, vagy nem a helyes módon oldják meg. Belátja a fiatal, hogy nincs még felkészülve az önálló életre, majd

megkeresi a számára biztonságot nyújtó közeget és igényel utógondozói ellátást. Szikulai (2003) szerint a fiatal felnőtteket lakhatási problémái vezetnek vissza vérszerinti családjukhoz vagy a hajléktalan ellátás nyújt számukra ideiglenesen megoldást. Az egyik lehetséges út, hogy visszatalál a családjához, ahonnan egykor kiemelték. Ebben az esetben a fenti bekezdés alapján alakulhat az élete. A lakhatási problémák ugyanakkor negatív irányban befolyásolják a munkavállalást. A saját élet feletti kontroll elvesztésének élménye, később az ebből fakadó tanult tehetetlenség alakul ki (Bandura, 1997).

Életesélyek egy kutatás tükrében

Kutatásunk célja, hogy olyan információkat gyűjtsünk, amely révén pontos ismeretekhez juthatunk a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült fiatal felnőttek társadalmi integrációjáról. Szeretnénk reális képet adni arról, hogy milyen nehézségekbe ütköznek a fiatalok a szakellátás igénybevétele után. Célunk még a gyermekvédelem rendszerének hatékonyságvizsgálata, az állami gondoskodásból kikerült fiatalok szempontjából. Hogyan látják ők, mennyire hatékony számukra a jelenlegi rendszer, milyen előnyöket, hátrányokat érzékelnek.

A vizsgálat során kvantitatív kutatási módszert alkalmaztunk. A kvantitatív kutatás lényeges eleme a mintaválasztás, hiszen megbízható eredményre csak olyan minta alkalmazásával juthatunk, amely jól reprezentálja a vizsgálandó sokaságot.

A primer kutatás eszközeként a kérdőíves felmérést alkalmaztuk. A kérdőív szerkesztése során figyelembe vettük a célpopuláció főbb jellemzőit (életkor, társadalmi státusz, ismeret, iskolai végzettség), hogy a kérdések egyértelműek legyenek, rövid kérdéseket fogalmaztunk meg, valamint kerültük a tagadó, illetve sugalmazó kérdéseket.

A kérdőív válaszlehetőségek szerinti csoportosítása:

- egy vagy több válasz megjelölős zárt kérdés
- feleletválasztós
- eldöntendő
- egyválaszos zárt kérdés
- nyitott kérdés

A kérdőív összesen 19 kérdésből állt.

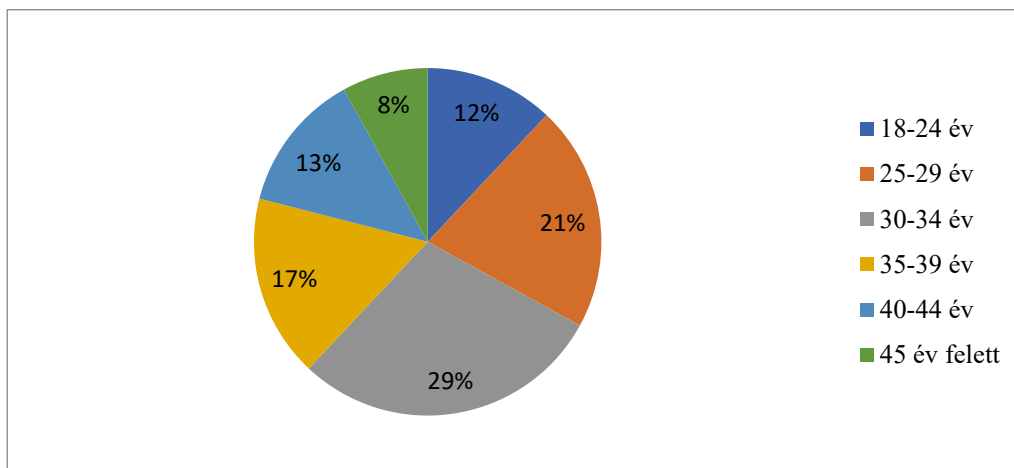
Kérdőív öt fő kérdés csoport körül fogalmazódott meg:

- 1.) Demográfiai adatok
- 2.) Állami gondoskodásban töltött időszakra való visszatekintés
- 3.) Életkezdés nehézségei
- 4.) Büntetett előélet
- 5.) Családalapítás nehézségei, emberi kapcsolatok

A kutatás alanyai olyan fiatal felnőttek, akik állami gondozásban – gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél – nőttek fel, illetve gyermekkoruk egy részét szakellátásban töltötték. A vizsgálat szempontjából fontos kritérium volt, hogy több éve kikerült egyének képezzék a mintát. A minta számát illetően a 100 fő elérése volt a cél, így a vizsgálat -bár nem reprezentatív – de mégis elfogadható, reálisan érzékeltethető képet ad a vizsgált tendenciák vonatkozásában. Az alanyok megtalálása, a velük történő kapcsolatfelvétel, a szerzők gyermekvédelmi munkakapcsolatain keresztül valósulhatott meg. A több évtizede a gyermekvédelem területén dolgozó kollégák személyes kapcsolatain keresztül továbbították a kérdőívet „volt” gondozottjaiknak, akik szintén továbbították azt egykori sorstársaik felé. Így sikerült a 100 fő minta elérése. A kutatás a 2021. november és 2022. január közötti időszakban zajlott.

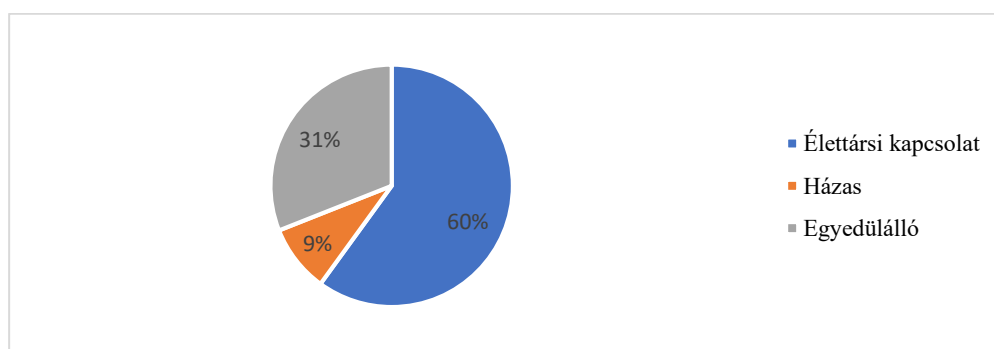
Demográfiai adatok

1. ábra. A válaszadók életkora

A kérdőívet kitöltők életkorát tekintve a legfiatalabb kitöltő 20 éves a legidősebb 71 éves volt. A válaszadók 12%-a a 18–24 éves, 21%-a a 25–29 éves, 29%-a a 30–34 éves, 17%-a a 35–39 éves, 13%-a a 40–44 éves 8%-a 45 év feletti korosztályból került ki. A kérdőívet kitöltők felét a 25–34 éves korosztály adja, illetve a legkevesebb válasz a 45 év felettiektől jött vissza. Ellenben kijelenthetjük, hogy a kérdőív minden korosztályt sikeresen elért, ezért releváns információkkal tudnak szolgálni a kérdőívvel összegyűjtött adatok.

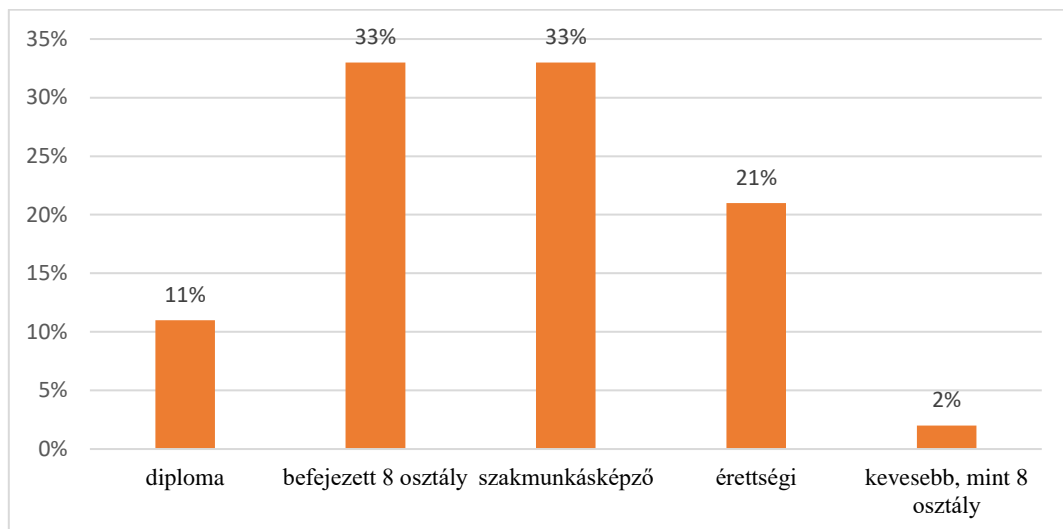
2. ábra. A válaszadók családi állapota

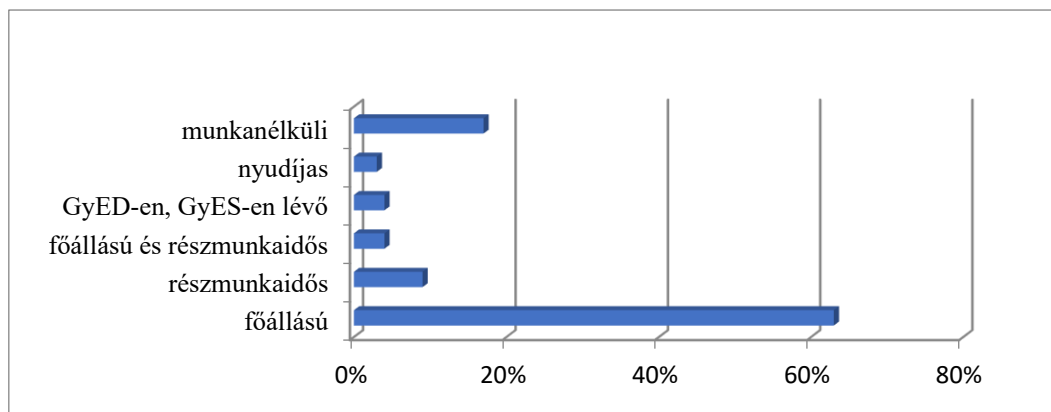
A kérdőívet kitöltők családi állapotát tekintve 60%-a él élettársi kapcsolatban, 31%-a egyedülálló – ebből 3% elvált –, 9%-a házas. A családi állapotokat tekintve megállapítható, hogy az állami gondoskodásban nevelkedettek az élettársi kapcsolatot preferálják. A házasságban élők alacsony számából arra lehet következtetni, hogy jellemzően nem tapasztalhatták meg már a vérszerinti családokban sem a szeretetteljes családi légkört. Jellemzően a párkapcsolati konfliktusok (különösen a bántalmazást érintő szakhatósági intézkedések során) az állami gondoskodásban nevelkedettek főként negatív gyermekkori élményeik miatt nem hisznek a házasság intézményében.

3. ábra. A válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége

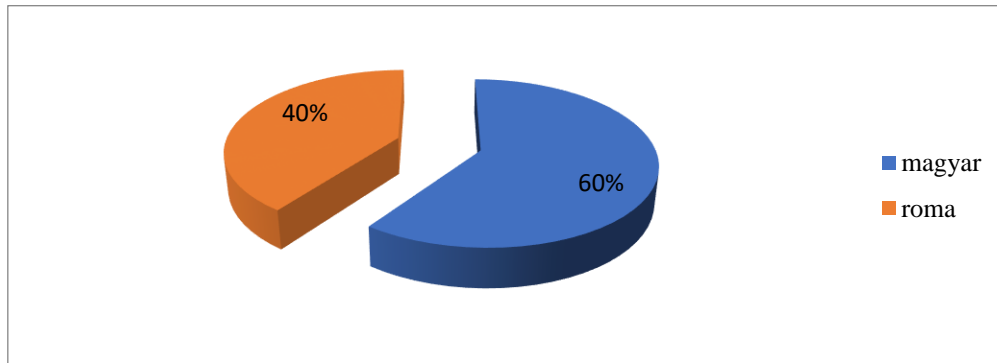
A kitöltők végzettségét illetően 33%-uk rendelkezik 8 osztályos általános iskolai és ugyanennyi szakmunkás végzettséggel, 21%-uk érettségizett, 11%-uk diplomás és 2%-uknak van kevesebb, mint 8 általános iskolai végzettsége. A válaszokból megállapítható, hogy a válaszadók nagy többségének jellemzően 8 osztályos általános iskolai, illetve szakmunkásképző iskolai végzettsége van. Kevesebb, de még mindig számottevő az érettségit tett válaszadók száma. Pozitívként értékelhető, hogy a vártnál jóval több a diplomás és jóval kevesebb a - kevesebb, mint 8 osztályos - végzettségűek száma.

4. ábra. A válaszadók munkaerőpiaci helyzete

A kitöltők 63%-a dolgozik főállásban, 17%-a munkanélküli, 9%-a részmunkaidőben foglalkoztatott, 4%-a kénytelen a főállása mellé még mellékállást is vállalni, 4%-a GyES-en van és 3%-a nyugdíjas. A válaszadók több mint fele főállásban dolgozik, viszont a vártnál valamivel magasabb a munkanélküliek száma is. A munkanélküliek viszonylag magasabb aránya összefüggésbe hozható az alacsony iskolai végzettséggel.

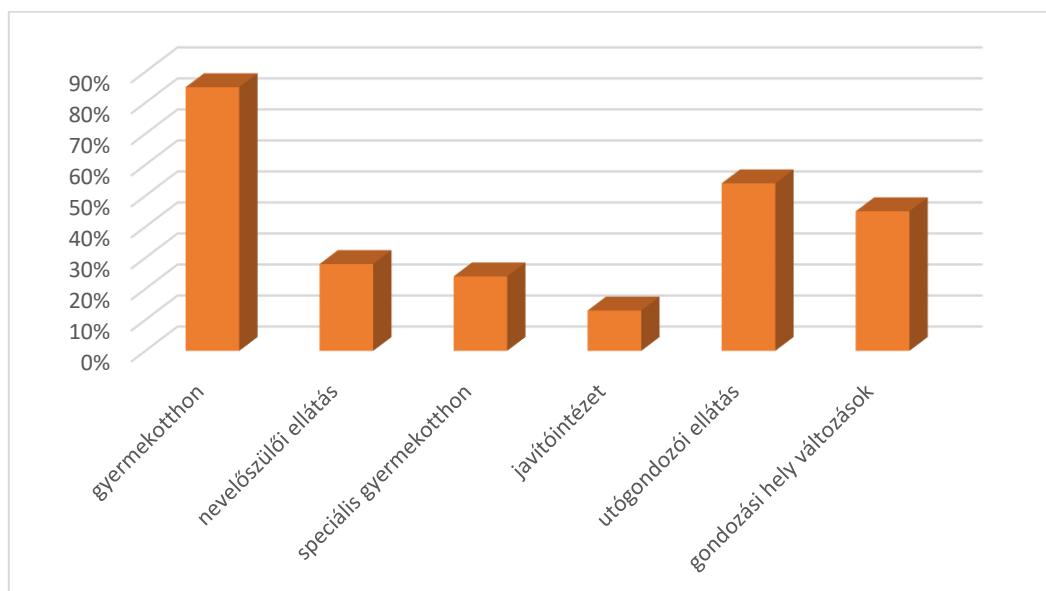
5. ábra. A válaszadók nemzetisége

Nemzetiségüket tekintve a válaszadók jelentős része – 60%-a – magyarnak, míg 40%-a cigánynak/romának vallja magát.

Állami gondoskodásban töltött időszakra való visszatekintés

6. ábra. A válaszadók szakellátási szinterei

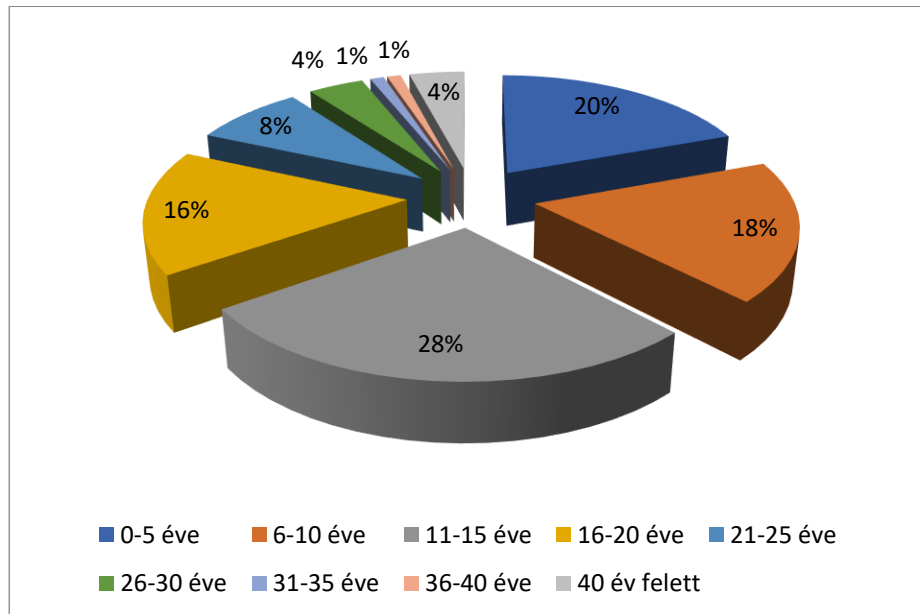

A válaszadók többsége – 85%-a – élt gyermekotthonban, 28%-a nevelkedett nevelőszülői ellátásban, 24%-a lakott speciális gyermekotthonban, 13%-a volt javító intézetben. Utógondozói ellátást a válaszadók több mint fele vett igénybe. Gondozási helyváltás 45%-uknál történt az utógondozói ellátást figyelmen kívül hagyva.

A válaszadók közül van, aki volt nevelőszülőnél, gyermekotthonban és javító intézetben is. Megállapítható, hogy gyakoriak a gondozási helyváltások, ami a gyermekekben ismételt

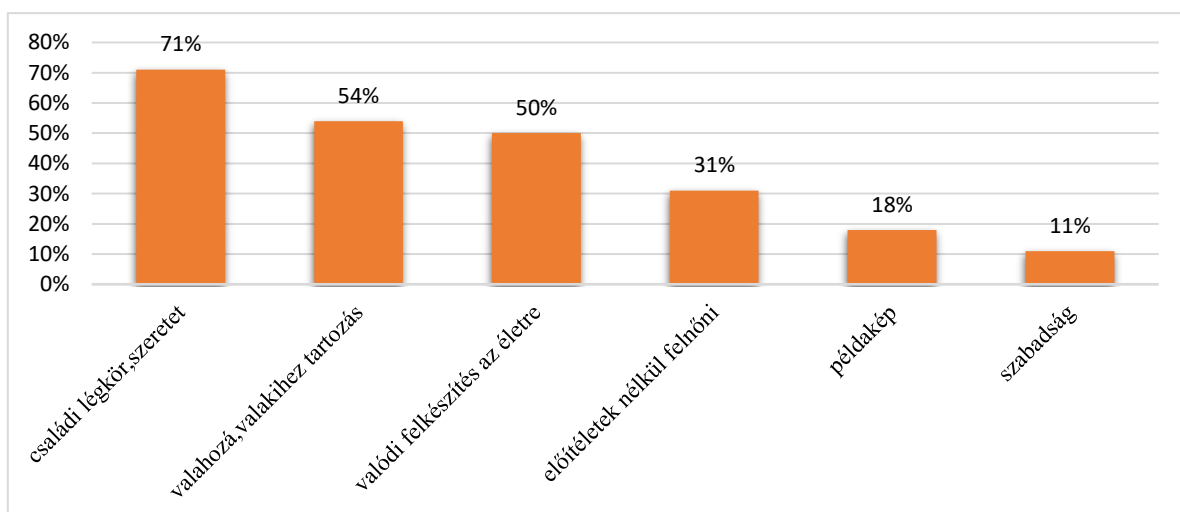
traumát idézhet elő, befolyásolhatja a tanulmányi karriert, későbbiekben pedig negatív hatással van a munkavállalásra. A gyakori gondozási helyváltások beilleszkedési problémákat, magatartási zavarokat idézhetnek elő, valamint a kötődés és a biztonságérzet kialakulására is negatívan hatnak.

7. ábra. A szakellátás elhagyása időrendben

A kitöltők közül a gyermekvédelmi szakellátást legrégebben elhagyó válaszadó összesen 48 éve hagyta el az utolsó gondozási helyét, míg legkorábban egy fő három hónapja. A megkérdezettek 28%-a 11–15 év között hagyta el a gondozási helyét, továbbá számottevő még – 20% – a 3 hónap és 5 év közötti időtartamban elhagyók száma is. Jelentős még a 6–10 éve – 18% – és a 16–20 év – 16% – közötti szakellátást elhagyók száma is. A 100 fős mintát tekintve a megkérdezettek átlagosan 14 éve hagyták el az állami gondoskodást.

8. ábra. A válaszadók szerinti gyermekkori hiányosságok

Arra a kérdésre, hogy mi hiányzott gyermekkorából a válaszadók többsége – 71%-a – egyértelmű hiányosságnak jelölte meg a családi légkört, szeretetet. Ezt a választ megjelölő

válaszadók gondozási helyre adott válaszaival összevetve megállapítható, hogy 67%-a nevelkedett gyermekotthonban, nevelőszülőnél 9%, de itt is megjelenik a speciális gyermekotthonban nevelkedett 14%, valamint a javítóintézetben is nevelkedett 10%. A speciális és javítóintézeti elhelyezés sokadik gondozási helyként jelenik meg. A 28% nevelőszülői ellátásban nevelkedett közül azoknak az egyéneknek jelentett hiányosságot a családi légkör - szeretet, akik rövidebb ideig voltak ebben az ellátási formában. Általánosságban megállapítható, hogy a gyermekotthoni nevelés a családi légkört nem tudja megteremteni, viszont a nevelőszülőhöz kerülő gyerekek esetében ez a feltétel jobban meg tud valósulni.

A válaszadók több mint fele – 54%-a – jelölte meg hiányosságnak a valakihez, valahová tartozás érzését. Összevetve az ezt a választ megjelölőket a családi légkör, szeretet hiányára választ adókkal, az állapítható meg, hogy a válaszadók nagy többsége mindkettő választ megjelölte. Ebből arra következtethetünk, hogy a családi légkör hiánya – ami pótolhatatlan – felerősíti a valakihez, valahová tartozás érzését. Megállapítható, hogy a család nélkül felnövő gyermekek életét végigkíséri a család, a származási gyökerek hiánya, mivel ezt felnőttként is megjelölték válaszukban.

A válaszadók fele – 50%-a – jelölte meg, hogy nem kapott megfelelő felkészítést az életkezdéshez a gyermekvédelmi gondoskodásban. Feltehetően ennek oka az életkezdéskor felmerült nehézségekben rejlik, amire valószínűleg nem érezték felkészítve magukat. Ezt a választ megjelölő válaszadók gondozási helyeivel összevetve azt a következtetést lehet levonni, hogy azok a válaszadók jelölték be, hogy nem kaptak megfelelő felkészítést, akik mindegyike gyermekotthonban nevelkedett, közülük a válaszadók 18%-a speciális gyermekotthonban is, a megkérdezettek 7%-a javítóban is volt, nevelőszülőnél 14% nevelkedett. Többszörös gondozásihely változtatás jellemző a válaszadókra. A nevelőszülőnél nevelkedőket megvizsgálva az a következtetés vonható le, hogy akik közülük megjelölték a valódi felkészítés hiányát csak 5 évet vagy annál kevesebb időt töltöttek nevelőszülőnél. Egy fő volt, aki 10 évnél több időt töltött nevelőszülőnél és úgy gondolja, nem kapott megfelelő felkészítést. Megállapítható, hogy aki nevelőszülőnél huzamosabb ideig nevelkedik, azok a válaszadók a felkészítést nem hiányolják. Főként a gyermekotthonban rövidebb-hosszabb időt töltő válaszadók gondolják azt, hogy nem kapták meg a megfelelő felkészítést.

A példakép hiányát megjelölő válaszadó mindösszesen csak 18%. Megállapítható, hogy a többségnek volt olyan személy az életében, akire példaképként tekinthetett a szakellátásban töltött idő alatt.

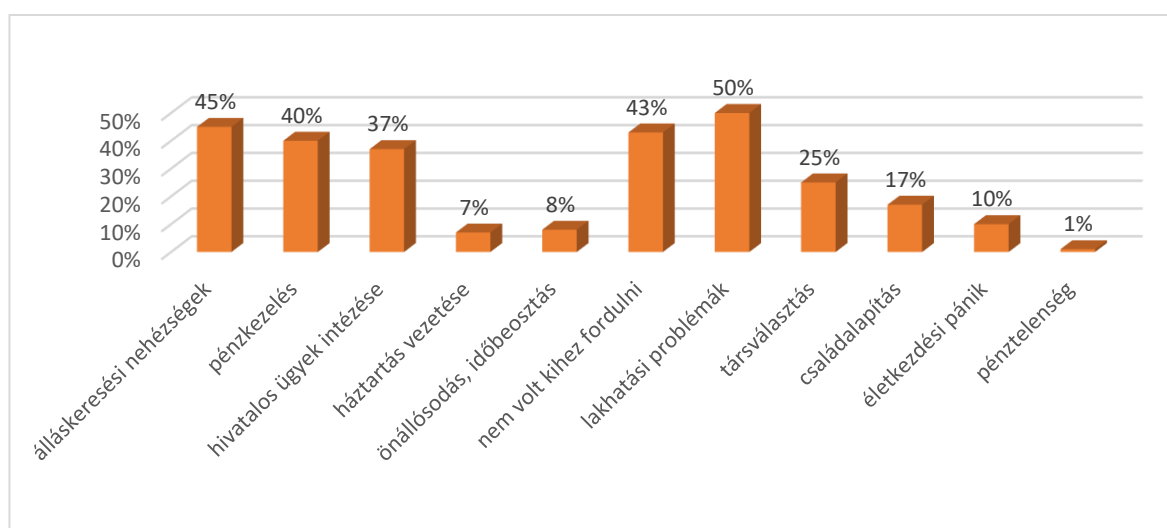
11% gondolta úgy, hogy gyermekkori hiányként megjelöli a szabadságot. Meglepő, hogy a szabadságot hiányolók közül 1–1 fő nevelkedett csak speciális vagy zárt intézeti gondozásban, pedig ezekben az ellátási formákban sokkal merevebb szabályok érvényesülnek, mint a normál szükségletű gyermekotthonokban.

A válaszadók nagy többsége – 70%-a – gondolja úgy, hogy jobban alakult az élete úgy, hogy állami gondoskodásban nevelkedett, mintha a deviáns családi környezetben maradt volna. A jobban alakult az élete kérdéscsoportra, válaszlehetőségként két ok volt nevesítve. Az egyik ok az, hogy több lehetőséget kapott az állami gondoskodásban. Ezt a választ válasz 37% jelölte meg. A másik válaszlehetőség, hogy nagyobb biztonságot nyújtott számára a gyermekvédelem.

A kitöltők közül ezt a választ 33% jelölte meg. Ebből a válaszból következtetni lehet arra, hogy ők a bántalmazás valamely típusát megtapasztalták a családban, ami miatt a szakellátás biztonságosabb környezetnek minősült számukra. A válaszadók 8%-a gondolja úgy, hogy jobban alakult az élete a szakellátásban, de csak azért, mert nem volt más lehetősége (nincsenek szülők). Végül 12% válaszolta azt, hogy nem alakult jobban az élete azzal, hogy állami gondoskodásban nőtt fel és minden negatív dolog ellenére is jobb lett volna otthon. A gondoskodás éveire a válaszadók többsége pozitívan tekint vissza. Következtetésképp megállapítható, hogy a válaszadók többsége értékesnek gondolja a lehetőségeket, amiket a szakellátás biztosított számára és a biztonságérzet kialakulása miatt pozitív légkört biztosított számára a gyermekvédelem.

Életkezdés nehézségei

9. ábra. A válaszadók önálló életkezdési problémái

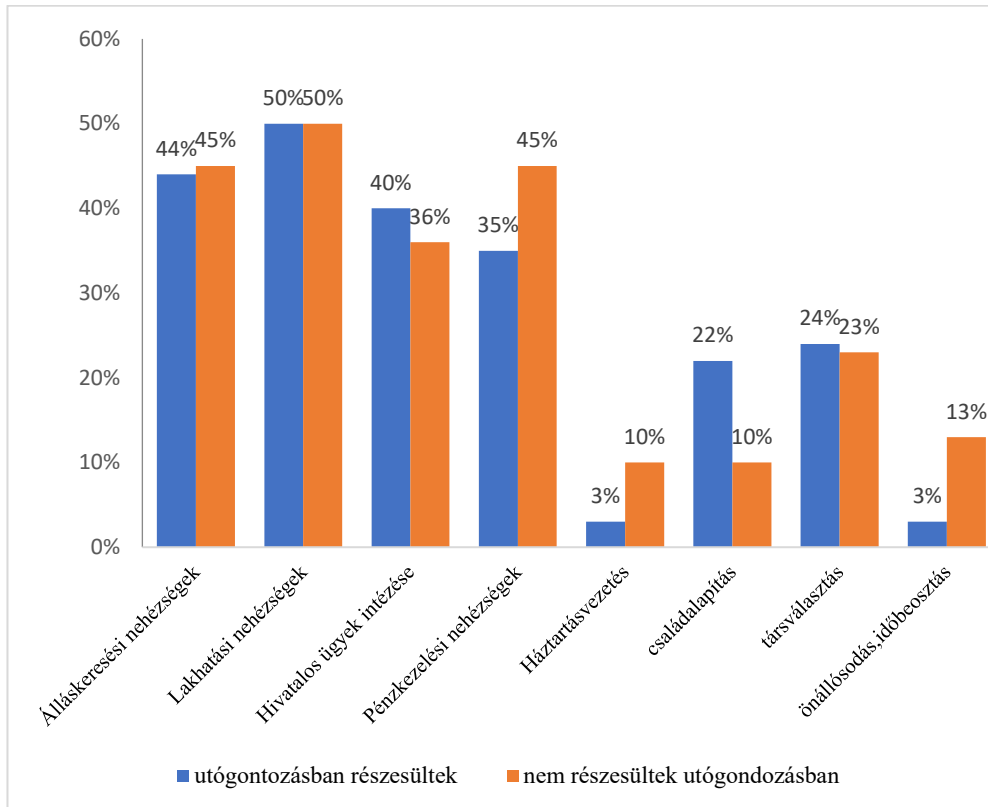
Arra a többválasztós kérdésre, hogy mi okozott nehézséget az önálló életkezdésben, a válaszadók közül a legtöbben – 50% – a lakhatási problémákat és 45% az álláskeresési nehézségeket jelölte meg. Pénzkezeléssel kapcsolatban a minta 40%-ának voltak nehézségei, míg a hivatalos ügyek intézése a megkérdezettek 37%-ának bizonyult nehézkesnek. Minimális számok mutatkoznak a háztartásvezetés (7%) és az önállósodás, időbeosztás (8%) nehézségeivel kapcsolatban.

Az utóbbi két válaszlehetőségre adott elenyésző válasz mennyisége azt mutatja, hogy a szakellátásban vélhetően sikeresen elsajátításra kerülnek a háztartásvezetési és az időbeosztással kapcsolatos ismeretek.

A lakhatási problémákat megjelölők közül 90% nevelkedett gyermekotthonban, de meglepő módon ezek közül a válaszadók közül 31% nevelőszülői ellátásban is élt. A válaszadók közül azoknak az aránya, aki csak egyetlen gondozási helyen, a nevelőszülői ellátás keretein belül nevelkedtek, 10% volt. Megállapítható, hogy a nevelőszülői ellátásból kikerülők körében kevesebb probléma merül fel az önálló életkezdéskor, ellenben a gyermekotthonban nevelkedettek esetében hatványozottan több akadály merül fel. Ebből arra következtethetünk, hogy nagy valószínűséggel a nevelőszülői ellátásban – ami az ellátások közül a legjobban

hasonlít a családi környezethez – a társadalmi szintűen előforduló élethelyzetek közül sokkal többel találkozhatnak a gyermekek, ezek megoldási módjait bevésődés szinten el tudják sajátítani, így a felnőtt életük folyamán ez mintaként szolgál számukra.

10. ábra. Életkezdesi nehézségek utógondozott, illetve nem utógondozott válaszadók esetén

A teljes mintából utógondozói ellátást vett igénybe 54%, de az ő esetükben is több nehézség merül fel az életkezés során. Összehasonlítva az életkezdesi nehézségek mértékét az utógondozásban részesült és a nagykorúságával távozókéval, megállapítható, hogy a fő nehézségek (álláskeresési nehézség, lakhatási nehézség) szinte egyforma mértékben jelentek meg. Minimális különbség figyelhető meg a hivatalos ügyek, a társváltással kapcsolatban felmerülő nehézségekben. Az utógondozottak esetében kisebb gyakorisággal fordul elő a pénzkezeléssel, a háztartásvezetéssel, az önállósodással, időbeosztással és a családalapítással kapcsolatos nehézségek.

Az utógondozói ellátásban részesülők 40% nyilatkozta, hogy nincs gyermeke, míg az utógondozói ellátásban nem részesültek csupán 23%-a nyilatkozta mindezt. Tehát az utógondozói ellátásban nem részesülők esetében több a gyermeket nevelő egyén, ezért a családalapítással felmerülő nehézségek adatai így nem tekinthetők relevánsnak.

Megállapítható, hogy az utógondozás kitolja az önálló életkezés időpontját és a családalapítás időpontját is, viszont a fő életkezdesi nehézségek elkerülésében nem tud érdemi segítséget nyújtani. A háztartásvezetés, az önállósodás, időbeosztás és a pénzkezelés feltehetően a

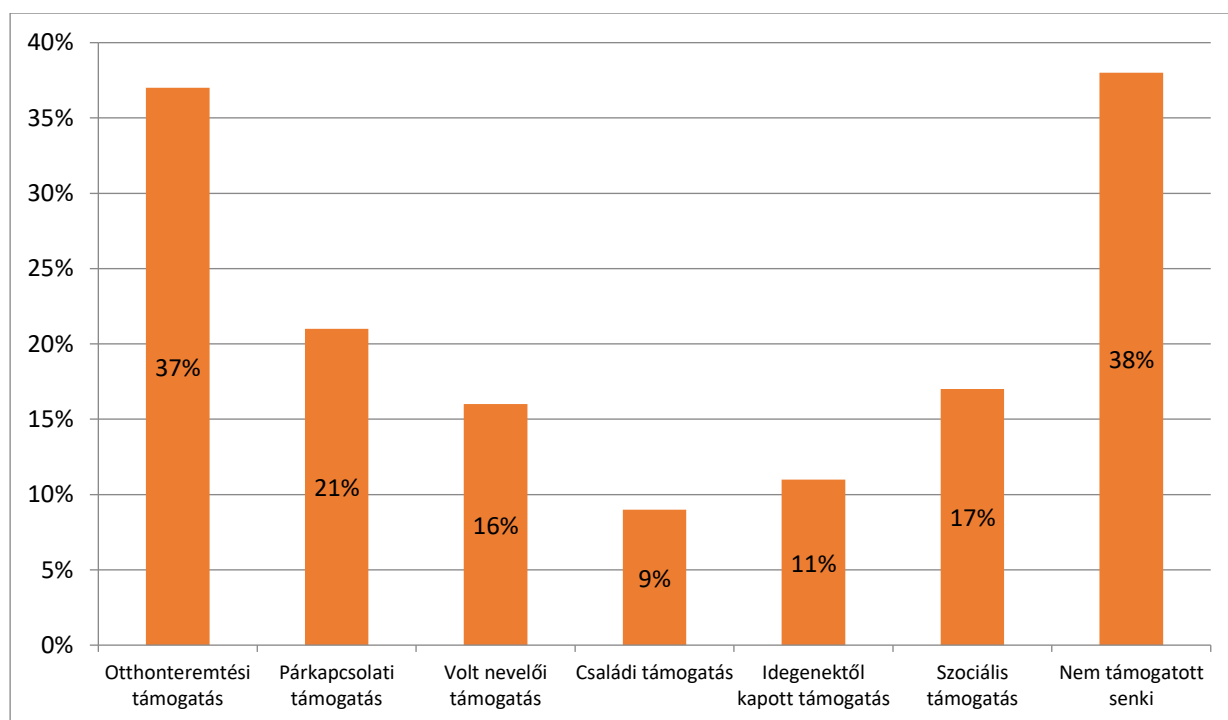
gondozási idő meghosszabbodása, a rendszerben töltött több idő miatt mutat kisebb nehézséget az utógondozó ellátásban részesülők esetében.

Az otthonteremtési támogatást is igénybe vevő válaszadók – 30%-a – kisebb számban jelölte meg a lakhatási problémákat. A teljes minta adatai alapján 37% vett/vehetett igénybe otthonteremtési támogatást, ebből 59%-ot sikeresen mentesített a lakhatási problémák alól, mivel az otthonteremtési támogatást igénybe vevők 59%-a nem jelölte meg nehézségként a lakhatást.

A legtöbb életkezdési nehézséget megjelölő válaszadók száma 28 fő volt. Ők 5–6 nehézségi típussal is szembesültek önálló életkezdésükkor. A 28 válaszadóból 5 fő 5 évnél rövidebb időt, 7 fő 5–10 év közötti időt, 16 fő pedig több mint 10 évig élt állami gondoskodásban.

A legtöbb életkezdési nehézséget megjelölő válaszadóknál – megvizsgálva az állami gondoskodásból kikerülés idejét is – megállapítható, hogy akik régebben hagyták el a szakellátást ugyanolyan nehézségekkel küzdöttek meg, mint akik nemrég kerültek ki a rendszerből. Ebből feltételezhető, hogy az évek során változó gyermekvédelmi szabályozás és protokollok az integráció elősegítésében jelentősebb változást nem hozott.

11. ábra. A válaszadók által igénybe vett életkezdési támogatások

A „kitől, milyen támogatást kapott az életkezdéshez” többválasztós kérdés főként a személyes kapcsolatokra és az anyagi támogatások igénybevételi lehetőségére irányult, ami közvetve megmutatta, hogy volt-e olyan személy a válaszadó életében, aki átsegítette tanácsokkal, támogatásokkal. A személyes kapcsolatokra irányuló válaszokból 38% érzi úgy, hogy nem támogatta senki, nem volt kitől tanácsot, segítséget kérjen. 21% párkapcsolati támogatásban részesült. 16%-ot támogatott a volt nevelője/nevelőszülője, ami azzal a jelentőséggel bír, hogy az állami gondoskodás után nem szakadt meg a kapcsolatuk, a kötődési személyre számíthatott későbbiekben is. A vér szerinti családtól mindösszesen 9% kapott támogatást, ami nagyon

csékély. A vérszerinti családok szocioökonómiai státusza feltehetően nem tette lehetővé, hogy támogatni tudják nagykorúvá vált gyermeküket. Itt a hazagondozás nem tudott megvalósulni nagykorúság előtt, mivel a kiemelésnél megjelölt okok közül valamelyik vagy az összes fennállt a szakellátás teljes időtartama alatt. A kapcsolattartás megszakadása is lehet az oka a későbbi támogatás hiányának, de előfordulhat, hogy a szülő egyszerűen nem akarja támogatni gyermekét, esetleg a gyermek nem szeretne szüleitől támogatást. Végül, de nem utolsó sorban a válaszadók 11%-a az, aki idegenektől kapott segítséget.

Az anyagi vagy élethelyzetre nyújtott konkrét támogatások közül 37%-uk számára nyújtott segítséget az otthonteremtési támogatás. A szociális támogatásokat – ami magában foglalja a hajléktalan ellátást, a szociális bérlakást, segélyeket – a válaszadók 17%-a vette igénybe. Ennek az az oka, hogy a rendszerből kikerült fiatal felnőttek közül nem mindenki van tisztában a segélyek, az önkormányzati bérlakások igénylésének menetével, feltételeivel.

A „sikeres étellel” kapcsolatos nyílt kérdés abból a célból került a kérdőívbe, mert kíváncsiak voltunk arra, hogy mit gondolnak, hogyan értékelik saját eddigi életútjukat. A sikerről, sikerességről mindnyájan mást gondolunk, máshogy vélekedünk. Nagyon érdekes válaszok születtek. A válaszadók többsége sikeresnek értékeli saját életét. A sikeresség okát tekintve nagyon eltérő válaszokat kaptunk. A teljesség igénye nélkül idézem néhány válaszadó mélyen elgondolkodtató reflexióját:

„Sajnálatos módon sok volt állami gondozott felnőttet az élet rossz felé terelt és én számomra ez volt a példa. Olyan mértékben, hogy milyen nem szeretnék lenni. Ennek hatására, a munkámban folyamatosan sikereket élek meg, illetve lépésről lépésre haladok a céljaim megvalósítására. Bár ehhez nekem is el kellett telnie pár évnek, hogy munka mellett vissza tudjak menni tanulni és mindenben lépésről lépésre haladjak. És ezek azok a dolgok, amiket sikernek élek meg, mert olyan élet szakaszon vagyok túl, ami nagyon rossz útra terelhetett volna, hogyha minden csalódás, céltalannak tűnő próbálkozás után nem álltam volna a sarkamra, valószínűleg nem itt tartanék, ahol most..”

„Megértettem, hogy csak tanulással törhetek ki és mehetek a sorsommal szembe, hatalmas bizonyítási vágy volt bennem, hogy én is érek annyit, mint bárki más. Kitartónak kell lenni és erősnek, hiszen egyedül vagyunk a világban, csak magamra számíthatok. Egy dologban hiszek: magamban”

„Sikeres lettem, mert gyerek koromba mindig azt mondták, hogy nem lesz belőlem semmi és ez hajtott előre, hogy bebizonyítsam magamnak, hogy igen is egyedül többre megyek, mint az azok akitől ezt hallottam”

„Sikeresnek gondolom az életem, mert a kitűzött céljaim mellett kitartok, diplomát szereztem és jó állásom van, a magány az egyetlen problémám”

„Mert kiskoromban még családban éltem, így ha rossz minta is, de volt előttem minta és tudtam milyen nem akarok lenni”

„Voltam a legmélyebben, ahol ember lehet, de volt erőm felállni. Megtanulja az ember, hogy nem számíthat senkire”

„A reziliencia, szerencse az otthon töltött szünidők és néhány kompetens nevelő segített a továbbjutásban.”

„Szerencsés vagyok, a nevelőimtől rengeteget tanultam az életről, önmagamról, szabályokról, stb.”

„A nevelőszülőnek hálás vagyok mindenért, a szeretetért és hogy felnevelt”

„El kell fogadni a sorsot és abból kihozni a legtöbbet”

„Sikeres lett, mert felkaroltak, támogattak a nevelők”

„a már csak azért is bebizonyítom érzés miatt”

Néhányan viszont sikertelennek gondolják saját életüket a következő okok miatt:

„Iskolázatlanság, férfiak kihasználtak, nincs hol lakni és sorba születtek a gyerekek”

„Sikertelen lett, mert sodródtam és feladtam”

„Sikertelen, mert nem kaptam segítséget”

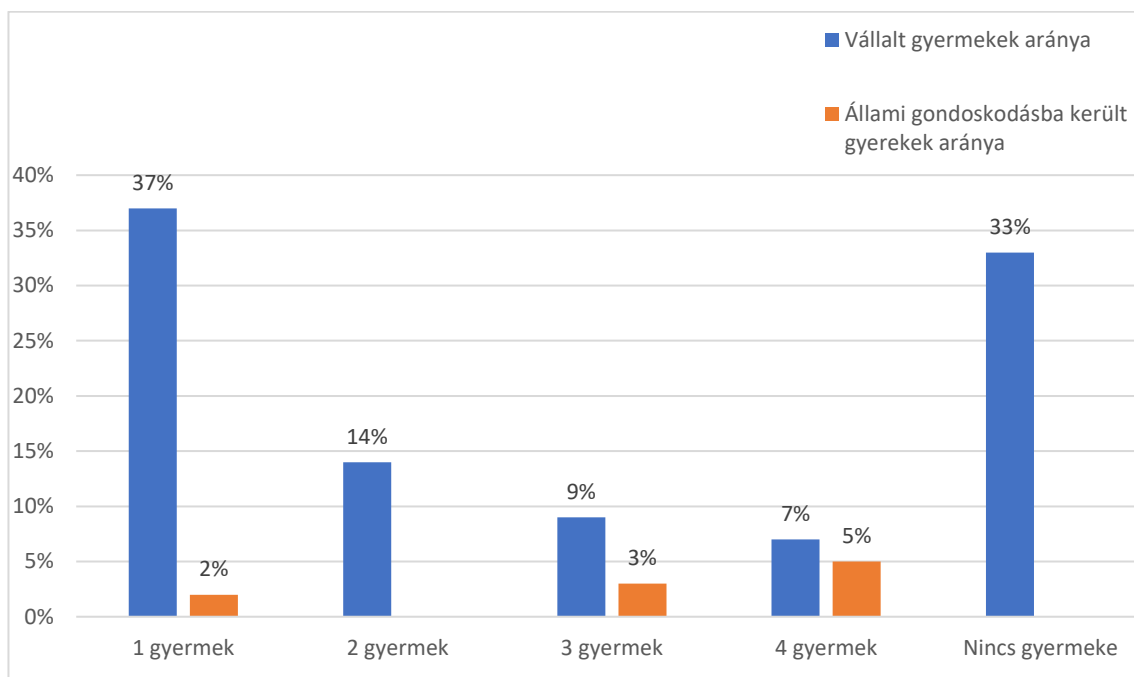
„Sikertelen, mert szüleim eldobtak, hiányzott a családi háttér”

Büntetésvégrehajtási intézetben töltött idő

A teljes minta 21%-a töltött hosszabb-rövidebb időt büntetésvégrehajtási intézetben. Átlagosan 3,6 évet töltöttek el a válaszadók rácsok mögött, de jelentős egyéni különbségek tapasztalhatók. A legkevesebb időt eltöltő válaszadó, mindösszesen 1 hónapot volt BV-intézetben, míg a legtöbb időt eltöltő megkérdezett 12 évig élvezte az igazságszolgáltatás vendégszeretét. A börtönviselt egyének 90%-a élt gyermekotthonban, nevelőszülőnél 38% volt. A nevelőszülői ellátásban nevelkedettek közül 1 fő nevelkedett 10 évnél tovább nevelőszülőnél, az esetek többségében viszont jellemzően rövid ideig voltak ebben az ellátási formában és gyermekotthoni ellátási formában folytatódott a nevelésük. A teljes minta 37%-a nevelkedett speciális, különleges vagy zárt gyermekotthonban, 10% volt javítóintézetben. Ez a büntetésvégrehajtási intézetben hosszabb-rövidebb időt eltöltöttek esetén még kiemelkedőbb.: 62%-uk nevelkedett speciális, különleges vagy zárt gyermekotthonban, 19%-uk volt javítóintézetes. Gondozási helyváltás a teljes mintát tekintve a válaszadók 45%-ánál történt, ez a BV- intézetben hosszabb-rövidebb időt eltöltött válaszadók esetén még kiemelkedőbb arányban – 71%-nál – történt. Életkezdesi nehézségek a teljes mintát tekintve 95%-nál jelentkeztek, míg a BV- intézetben hosszabb-rövidebb időt eltöltöttek esetén ez az arány 99% volt. Az intézmény falai közé kerülést elfogadhatatlan, ellenük történő intézkedésnek élték meg a megkérdezettek. Majd a lázadás, a sors elleni időszak után beletörődtek, hogy neki ez jutott, és elfogadták. Ilyen intézményekből kikerülve nagyon nehéz a társadalmi beilleszkedés, akár a felelősségteljes önálló döntéshozatal.

Családalapítás nehézségei, társas kapcsolatok

12. ábra. A válaszadók által vállalt gyermekek száma és az állami gondoskodásba kerülés aránya

A teljes minta 67%-ának van gyermeke, ebből 10%-ának a gyermekei állami gondoskodásban nevelkednek. Az állami gondoskodásba került gyerekek szüleit tekintve az egy gyermeket vállalók közül 5,4%-nak a gyermeke került szakellátásba. A három gyermeket vállaló egyének közül 33,3%, a négy gyermeket vállalók közül 71,4%-nak kerültek állami gondoskodásba a gyermekei. Aki több gyermeket vállal nagyobb valószínűséggel fordul elő, hogy gyermekei állami gondoskodásba kerüljenek. Az állami gondoskodásban nevelkedett egyéneknek a teljes mintában így összesen 31 gyermeke került állami gondoskodásba.

Összefüggés mutatható ki azon válaszadók között, akiknek állami gondoskodásban vannak a gyermekei, az iskolai végzettségükkel. Akiknek állami gondoskodásban van a gyermeke kevesebb, mint 8 osztállyal vagy befejezett 8 osztállyal rendelkezik. Azon válaszadók, akik gyermeke állami gondoskodásban nevelkedik 60%-a munkanélküli, 40% dolgozik főállásban. Tehát az alacsony iskolai végzettség kihat a munkavállalásra, ami miatt megélhetési problémák merülhetnek fel. A válaszadók közül 40% büntetett előéletű.

A „gyermeknevelésben felmerülő nehézségekkel” kapcsolatos többválasztós kérdésre a válaszadók 26%-a nyilatkozta, hogy nem tudta felmérni mekkora felelősséggel jár a gyermekvállalás. A szülés menete, mint ismeretlen tényező 10%-nak okozott nehézséget. A gyermek ellátásával kapcsolatos nehézségek 12% esetében jelentek meg. 17% nyilatkozta, hogy nem támogatta senki, egyedül kellett mindent megoldania gyermekével kapcsolatban. 20% félt attól, hogy olyan szülő lesz, mint amilyen az ő szülei voltak, ezért tudatosan nem úgy cselekszik, nem úgy neveli gyermekét. 10% nem vállalt gyermeket, mert félt attól, hogy gyermeke is állami gondoskodásba kerülne. 4% nyilatkozta, hogy azért nem vállalt gyermeket, mert nem szeretett volna. 14% azt válaszolta, hogy többször vette észre, hogy rosszul reagál

bizonyos helyzetekre, ahogyan a szülei is tették. Azon válaszadók közül, akinek állami gondoskodásban nevelkedik gyermeke, 60% jelölte meg gyermeknevelés során felmerülő nehézségnek, hogy nem tudta felmérni, mekkora felelősséggel jár. Valószínűsíthető, hogy gyermekvállalás előtt nem mérték fel saját erőforrás kapacitásaikat, nem tervezték a gyermekvállalást, a váratlan nehézségekre nem voltak felkészülve, ahogy nem tudtak megbirkózni sem velük. Összességében a felelősség felmérése a legnagyobb kihívás gyermekvállaláskor. A válaszadók közül voltak, akik több nehézséget is megjelöltek. A legtöbb nehézséget megjelölők – a minta 14 %-a – több mint 10 évet töltött szakellátásban.

A „kitől kapott segítséget gyermekei gondozásában-nevelésében” kérdésre 26% válaszolta, hogy párja, élettársa támogatta a gyermekei gondozásában. A minta 22%-a válaszolta, hogy nem kapott segítséget gyermekei gondozásában-nevelésében senkitől, viszont ugyanennyi válaszadó nyilatkozta, hogy párja szülei segítették. Nagyon minimális (4%) nyilatkozta, hogy szülei, rokonai támogatták ebben, azonban volt nevelőjétől 7% kapott ezen a téren segítséget. Volt, aki a védőnői segítségnyújtást emelte ki (6%) és volt, aki a gyermekjóléti szolgálatától (5%), illetve anyaothontól (1%) kapott érdemi támogatást gyermekei nevelésében-gondozásában.

Összefoglalva megállapítható, hogy az állami gondoskodásból kikerülő egyének érdemi támogatást párjuktól, párjuk szüleitől kaptak a gyermeknevelési feladatokkal kapcsolatban. A szülők, rokonok támogatására nem számíthattak, viszont a volt nevelőtől kapott segítségnyújtás, ha minimálisan is, de nagyobb számban jelent meg. Megállapítható, hogy a szakellátásban töltött évek alatt kialakított kapcsolat fennmaradt a jövőben is, bár alacsony számban. A minta 74%-a jelenleg is tart kapcsolatot állami gondoskodásban nevelkedett sorstársaival. A gyermekkorban kialakult kortárs kapcsolatok így jellemzően nem szakadtak meg a nagykorúvá válásukkal.

A kutatási eredményeket elemezve a szakellátásban felnőtt fiatalok társadalmi integrációját az alábbiak szerint lehetne hatékonyabban elősegíteni.:

Az állami gondoskodásban nevelt gyermekeknek biztosítani kell a stabil – lehetőségekhez mérten gondozási hely változtatása nélküli – nevelkedés lehetőségét. Ez bizonyos szinten megalapozná az állandóságot életükben és biztonságot nyújtana számukra.

Már gyermekkorban fel kell készíteni őket a mindennapi élet – háztartásvezetés, időbeosztás, önállósodás – nehézségeire, megoldási módjaira, illetve a tudatos pénzkezelésre.

Meg kell tanítani nekik az álláskereséshez szükséges stratégiákat – önéletrajz készítés, interjú etikett stb. Alapvetően szemléletváltásra lenne szükség a gyermekvédelem területén, hiszen a gondoskodást elhagyó fiatalok integrációjának segítése fontos társadalmi kérdés. Szükséges lenne beépíteni a szakmai programokba a fő életkezdesi és életúti nehézségekre való felkészítést, majd a célterületekre koncentrálni segíteni a tapasztalati úton történő ismeretszerzést. Lényeges lehet még a problémamegoldó stratégiák kialakításának elősegítése különböző foglalkozások, interaktív tréningek keretein belül. Az állami gondoskodásból kikerült, már önálló életúttal rendelkező egyének bevonásával előadások, beszélgetőkörök szervezése is a hiteles tapasztalati tanulást segíti.

Rendszeres – életkorunknak megfelelő – felvilágosítást kell tartani a szexualitásról, párválasztásról, gyermekvállalásról.

Továbbá szükséges lenne egy hosszabb – 5 éves – utánkövetési időszak, mialatt szakmai (életvezetési) mentorhoz fordulhatnának a fiatalok, ha tanácsra, segítségre lenne szükségük. A hosszútávú utánkövetési rendszer kialakítása a szakellátás részeként a probléma kezelésében nagy előrelépést jelentene. A mentorprogramok, ahogy az önkéntes mentorálás is (tapasztalati szakértők bevonásával) a kapcsolati hálók hosszabb távú kiépítésének és megszilárdításának eszközei lehetnek. Az anonim életvezetési és krízistanácsadás létrehozása internetes vagy telefonon szolgáltatható platformokon (a már meglévő szolgáltatásokat kiegészítve) bővíthető, akár az alapellátások keretein belül is biztosítható. Ezáltal az érintettség személyes felvállalása nélkül is létrejöhet a tanácsadói kapcsolat. Mindezek az általunk megfogalmazott ajánlások, melyek nagy része a gyermekvédelmi szakellátás célstruktúráit is érintő kérdések. Természetesen tisztában vagyunk a jogszabályok és feladatkörökhöz rendelt szolgáltatói platform működésével, annak korlátozott kapacitásaival. A szükséglet ugyanakkor a fiatal felnőttkor segítésére és nyomon követésére is irányul, ami újabb strukturális változtatásokat sürget a hazai gyermekvédelem területén.

Felhasznált irodalom

ANDORKA, R. (2006): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest.

BAGDY, E. (1986): Családi szocializáció és személyiségzavarok. Tankönyvkiadó, Budapest.

BANDURA, A. (1997): Self-Efficacy: The Exercise of Control. Freeman/Times Books/Henry Holt & Co, New York.

BÁNYAI, E. (2016): A trauma szerepe a gyermekvédelemben. Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat 3(3).

KERTA, J., CSABAI, K. (2014): Szocializáció gyermek és serdülőkorban. Elakadások, zavarok és kibontakozás. Akadémiai Kiadó, Budapest.

BOLWBY, J. (1982): Attachment and loss: Vol. 1 attachment (2nd ed.). Basic Books. New York.

DOMSZKY, A. (1999): A gyermekotthonok működésének szabályairól és követelményeiről. Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet, Budapest.

DONÁTH, A., FRÜHVIRT, Sz., KENDERFI, M., POPOVICS, E., RIEGLER, M. (1999): Utógondozói ellátás – helyzetelemzés. (Fővárosi Önkormányzat Főpolgármesteri Hivatal, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Ügyosztályának megbízásából készült kutatás záró-tanulmánya, kézirat)

GIDDENS, A. (1997): Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest.

- GILLIGAN, R. (1999): Enhancing the resilience of children and young people in public care by mentoring their talents any interests. *Child and Family Social Work*, 4. 187–196.
- HANÁK, K. (1985): A volt állami gondozottak társadalmi beilleszkedése. In: KÓSÁNE DR. ORMAI, V., MÜNNICH I. (szerk.): *Szocializációs zavarok- beilleszkedési nehézségek. Pszichológia- nevelőknek*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HERCZOG, M. (1997): *A gyermekvédelem dilemmái*. Pont Kiadó, Budapest.
- HERCZOG, M. (2001): *Gyermekvédelmi Kézikönyv*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest.
- HODOSÁN, R., RÁCZ, A. (2009): Gyermekvédelmi szakellátásban élő, 15–18 éves, szakmai képzésben részesülő fiatalokkal készült kérdőíves kutatás eredményei – résztanulmány (készült a 2/tkOKAII. kutatási pályázat keretében) (www.rubeus.hu)
- LÉNÁRD, K., RÁCZ, A. (2003): A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény. Forrás: https://rubeus.hu/wp-content/uploads/2013/09/21799_summary_javkut1.pdf (látogatva: 2022. 12. 12.)
- NOVÁK, M. (1991): A volt állami gondozottak szociológiai meghatározói az életmód tükrében. In: KOLOZSI, B., MÜNNICH, I. (szerk.): *A Társadalmi beilleszkedés zavarainak kutatása- Tájékoztató bulletin. A társadalmi beilleszkedés zavarainak kutatása Programtanácsa.1991/22*. Budapest.
- RÁCZ, A. (2012): Gyermekvédelemben nevelkedettek helyzete a kutatások tükrében. In: RÁCZ, A. (szerk.): *Gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi integrációs esélyei*. Rubeus Egyesület, Budapest. 13-35.
- RÁKÓ, E. (2010): *Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyerekek*. Debreceni Egyetem Humántudományok Doktori Iskola: Doktori disszertáció. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/0a82f8bf-7e6b-47c4-8f72-e9fe16ea0715/content> (látogatva: 2022. 12. 12.)
- RANSHBURG, J. (2011): *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Saxum, Budapest.
- SELIGMAN, M. E. (1975): *Helplessness: On Depression, Development, and Death*. W. H. Freeman, San Francisco.
- SPITZER, T. (1994): Az állami gondoskodásból kikerült fiatalok családalapítási kísérletei. *Esély*, 4. 58-62.
- SZIKULAI, I. (2003): Beszámoló a gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utánkötéses vizsgálatáról. *Kapocs* II. évf. 2.(5).
- SZIKULAI, I. (2006): „Nem szeretném, hogy befejeződjön...” – A gyermekvédelmi rendszerből. In: RÁCZ, A. (szerk.): *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai*. Digitális kiadvány NCSSZI, Budapest.
- SZÓTSNÉ, K. ZS., PAP, É., PÁL, K., MIRNICS, Z., JANKOVICS, CS. (2007): *Gyermekvédelmi gondoskodásban és családban nevelkedő serdülőkorúak érzelmi*

intelligenciája, megküzdési stratégiája és szorongása. Család Gyermek Ifjúság 16. évf. 2. szám 17-22.

- TÓTH, I. (2020): Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség. Legújabb fejlemények. In: A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. Fejlődéelméletek és empirikus eredmények. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet, Budapest. 244–268. http://real.mtak.hu/119427/1/Toth_fejezet_2020_Kora-gyermekkori-lelki-egeszseg_I-kotet.pdf (látogatva: 2022. 12. 12.)
- VARGA, A. (2008): Gyermekvédelem és iskolázottság Doktori (PhD) értekezés. Pécsi Tudományegyetem "Oktatás és Társadalom" Neveléstudományi Doktori Iskola. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/981/varga-aranka-phd-2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (látogatva: 2022. 12. 12.)
- VECKÓ, J. (2007): Gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- VIDRA, SZABÓ F. (2001): "Soha többé nem megyek haza" Gyerekek állami gondozásban. Esély 5. 12–34.
- VOLENTICS, A. (1996): Gyermekvédelem és reszocializáció. Nemzeti Tankönyv Kiadó, Budapest.